

Kezdjük egy példával! Nyissunk fel találmásra egy informatikai szakkönyvet! Nem kell sokat keresgelnünk, hogy egy több idegen szót tartalmazó mondatra találjunk: „Ezután az egyes interfészekre meghatározzuk az IP címet, a hálózati maszkot és broadcast címet.”

Tekintsünk el attól, hogy két kötőjel is elmaradt, vizsgáljuk meg csupán az angol szavakat. Vegyük le a polcra az angol–magyar informatikai szótárt. De ha valaki nem tartja elég trendinek ezt a módszert, az interneten is rákereshet. Ezt találjuk benne:

interface = csatlakozási felület, csatoló csatlakozó, illesztési felület, interfész

masking = maszkolás

broadcast = adatszórás, szórt adás, körözvényadás.

Legalább két szót a háromból nyugodtan lehetett volna magyarul is írni. (Természetesen nem lehetünk teljesen elégedettek a szótár fordításával sem, de mentségükre felhozhatjuk, hogy ez az első ilyen kezdeményezés. 2006-ban jelent meg Budapestben.) Bosszantóbb azonban, amikor olyan kifejezéseket olvasunk magyar szövegekben, amelyekre már egyértelműen elfogadott magyar megfelelők vannak (pl. *input*, *output*, *komputer a magyar bemenet*, *kimenet*, *számítógép* helyett).

Akik makacsul ragaszkodnak egy-egy angol szóhoz, mert szerintük a magyar megfelelője nem fed teljesen az angol fogalmat, elfelejtik (vagy nem tudják), hogy rengeteg olyan szavunk van, amelyek egyáltalán nem fedik azt, amit jelentenek. Gondoljunk csak a téve-

désből képzett *anyag* vagy a furcsa *villamos* szavunkra. A matematikából a polinom *együtthatóját* szoktam emlegetni, hogy soha senki sem csodálkozik rajta, amikor először hallja nyolcadik-kilencedik osztályban. Az angol *coefficient* szép fordítása (ferdítése?). A polinomnak nem volt ilyen szerencséje, de jól beilleszkedik a nyelvünkbe.

Kosztolányi Dezső írja: „Egy barátom, aki velem szemben ül, vitázni kezd. Mondjál például helyes szót erre: blazírt. Hirtelenében kibökkentem: unott. Rázza a fejét. Erre eszembe jut egy szó, melyet évekkel ezelőtt olvastam: magaunt. Ezzel se éri be. Azt állítja, hogy a blazírt több és kevesebb, ebben van valami úri, szenvelő, világ-fájdalmas, fanyar, egy kis illatszer is és egy orchidea is, a magaunt pedig egyszerűen csak magaunt. De miért? Mert az idegen szónak múltja van, és hajlandó beleképzelni az illatszert és az orchideát, a másikba pedig nem hajlandó beleképzelni. Hallottunk arról a korról, mikor a budai polgárok sehogy se tudták azonosítani a Wasserleitungot a vízvezetékkel. A Wasserleitung szerintük finomabb, nemesebb, wasserleitungosabb volt. Ma pedig – hála istennek – szótárakban keresik a magyar fiúk, mit is jelent a Wasserleitung” (*Nyelvtisztítás*. Nyugat, 1916. 3.).

Azt hiszem, így vagyunk ma a *nejlon* (sokszor *nájlón*) szavunkkal. Mire bekerült a szótárakba (így, magyarosítva), már szinte el is tűnt a nyelvünkéből, nagyon ritkán hallani.

E. W. Dijkstra (1930–2002) világhírű holland informatikus szerint: „Egy informatikusnak az a legfontosabb, hogy alaposan ismerje az anyanyelvét.” Ezzel teljesen egyetérthetünk, hisz nagyon fontos, hogy amikor valaki először használ magyar szövegben egy új szót, akkor az találó és magyaros legyen, így nagy

valószínűséggel elterjed. És legyen igénye arra, hogy keressen magyar megfelelőket. Mert manapság talán az a legnagyobb baj, hogy sokan meg sem próbálják ezt.

Nagyon sok szép és találó magyar szó van az informatikában és matematikában egyaránt. Soroljunk fel néhányat ezek közül! Egyik ilyen szép szó a *böngészés*, *böngésző*. Az internet egyre nagyobb térhódítása miatt fontos, hogy elfelejtettük a kezdetben használt *navigálást* és *szörfözést*. A *homepage-re* is sikerült elterjeszteni a *honlapot*, holott eleinte mással is próbálkoztunk. Ez sem tökéletes fordítás, mivel az angolban itt a *home* nem az *otthont*, *hont* jelenti, hanem valaminek a kezdetét. De egy internetes vita során valaki találoan azt írta, hogy minden az otthonnal kezdődik. A WWW (Word Wide Web) is nehezen fordítható más nyelvre. Nem is találkoztam eddig csupán két sikeres fordítással: eszperantóul *tutt-terra teksajo* (nagyon találó, hisz rövidítésben TTT) és magyarul *világháló*. Az sem zavaró, hogy néha az internet helyett is ezt használjuk, hisz a kettő nagyon közel áll egymáshoz, csupán a szakembereknek érdemes megkülönböztetni.

Találó a *kukac*, *egér*, *merevlemez*, *hajlékony lemez* (hamarosan kimegy a divatból), *verem* stb. Nem sikerült jó megfelelőt találni az *e-mail* (Knuth szerint: *email*) szóra, pedig állandóan használjuk. Próbálkozások: *elektronikus levél* (hosszú), *e-le-vél* (kiejtve furcsán hangzik), *ímél*, *emil* (kissé humoros), *villámlevél* (*jó*, de egyelőre ritkán használt). Az *állomány* (file, fájl) és a *fűzér* (string, sztring) még harcolnak a teljes elismertségért, de már első helyen szerepelnek a szótárban.

Nem sok esély van arra, hogy a *hardver* (hardware) és szoftver (software) helyett magyar kifejezéseket találjunk, de elég jól beilleszkednek a nyelvünkbe. Kevésbé jó a

bájt (byte – általában nyolc bit értelemben). Angolul újabban megjelent a *wyde* (talán dupla *bájt* lehetne magyarul). Mindkettő mesterséges szó. Az első alapja a *bite* (falat, harapás, csípés), a másodiké a *wide* (bő, széles, tág). Az i-s és y-os változatok kiejtése azonos.

Nem kell félni a magyarosítástól, a nem megfelelő szavak úgyis kiesnek az idő rostáján. Gondoljunk az olyan matematikai kifejezésekre, mint a *külzeléki hánylat* (differenciálszámítás) vagy *kebelgörbe* (szinusz – a kebelgörbe nem is olyan rossz!).

Fél évszázada, az első magas szintű programozási nyelvek megjelenésekor voltak olyan próbálkozások, hogy ezen nyelvek kulcsszavait lefordítsák nemzeti nyelvekre. Szerencsére ez akkor hamar véget ért. Hasonló elképzelés formájában most azonban újra feléledt a szövegszerkesztők elterjedésével. A Word for Windows ma már szinte minden országban az illető nemzeti nyelven tartalmazza a menüpontokat. Az adott nyelvet nem értők számára használhatatlan. Szerintem jobb változat lenne meghagyni mindent angolul (kb. száz szó ismerete kellene csupán), és alapos súgórendszert írni az illető nyelven. Ma fordítva van, lefordítják a menüpontokat (sokszor a különböző verziók esetében nem azonos módon), és elnagyolják a súgórendszert. Ha az ember elég mélyre megy a keresésben, már csak angolul találja meg a keresett leírást. Persze sokan mondhatják, hogy a hordozható gépek (laptopok) mai elterjedése mellett ez már nem lehet gond, hiszen mindenki viheti a saját gépét saját testre szabott szövegszerkesztőjével. Amiben van is valami!

Kellemes olyan szakszöveget olvasni, amelyen látszik a szerző igyekezete, hogy szépen, pontosan és lehetőleg magyarul írjon. Ez a legfontosabb!

Végezetül: kell a nyelvújítás az informatikában is. Ismét Kosztolányit kell idéznünk: „Minden megszokáson múlik. A szó egy fogalom jegye, semmi több. Ami ezen túl van, azt beleképzeljük. Ennélfogva azt tanácsolom valamennyiünknek, hogy legyünk elnézőek és szerények. A nyelvújításhoz nemcsak lelkeség és tudás kell, hanem kölcsönös jóindulat és türelem is.” *Kása Zoltán: Szak(anya)nyelvünk, Korunk 2009/2.*

A kilencvenes években végzett szociológiai vizsgálatok következtése szerint a kisebbségi magyarok döntő többsége magyar identitású, identitástudatuk alapvetően nem etnikai, hanem kulturális jellegű: „A nemzeti hovatartozás és identitásvállalás legnagyobb súllyal említett meghatározó tényezőinek az *anya nyelv* és a *család* bizonyultak. (...) *Az (...) állampolgári keret* mint identitást meghatározó tényező kisebbségi körülmények között feltűnően alacsony említést kapott. S a *nyelv* pedig – nyomatékosítsuk – a *legmagasabbat*. (...) A nyelv a hétköznapi érintkezés eszköze, az információ és a kultúra hordozója (...) *identitást fémjelző szimbólummá válhat*”. Annak alapján, hogy a legutóbbi népszámláláskor Magyarországon a népesség 5,6 százaléka (ötszázhetvenezer személy) nem nyilatkozott nemzetiségéről, meg hogy a nemzeti öntudat a Kárpát-medencei magyarok körében a magyarországiak esetében a leggyengébb, Erdélyben és Kárpátalján a legerősebb, ahol a magyarok településterületén egy százalék alatti az etnikai hovatartozásáról nem nyilatkozók aránya” (i. m. 30–31.). Ennek a nyelv szempontjából kedvező attitűdnek a kialakulásában, a nyelv szimbolikus felmagasztosulásában bizonyára egyaránt szerepe van a XX. századi folyamatos alárendelt-

ségnek és veszélyeztetettségnek, de a történelmi tapasztalatnak és mítosznak is. Védekező és ugyanakkor cselekvő identitás ez, amely mindenképpen alapja lehet az érték-megőrző stratégiának. Ebben a vonatkozásban az egyik stratégiai tennivalót úgy lehetne megjelölni, hogy a közösségek attitűdjében lehetőség szerint egyensúlyba kellene hozni a nyelv szimbolikus értékét és használati értékét. Mindenképpen diszsonancia van aközött, hogy az erre vonatkozó vizsgálatok szerint az identitásban legfontosabb tényező az anyanyelv, és hogy a székely nyelvjárás és az erdélyi magyar nyelvváltozat mint „legszebb” változat több évszázados mítosza napjainkban is tovább él, és aközött a szintén ismert tény közt, hogy ennek ellenére például az oktatás nyelveként egyre többen választják a többségi nyelvet (ennek változó és többnyire növekvő aránya általában huszonöt és negyven százalék között van). Szülők, pedagógusok nyilatkoznak úgy, hogy a magyar jelenti a többletet, a terhet a tanulás–tanítás heti programjában. A helyzet ellentmondásosságának jelzésként némi iróniával azt lehet mondani, hogy a kisebbségi közösségekben az anyanyelvűség nagyon fontos, maga az anyanyelv már sokkal kevésbé. Az ezzel kapcsolatos feladatok nem egyszerűen a presztízstervezés ismert feladatai, azok egyébként is inkább a kedvezőtlen külső megítélés megváltoztatására irányulnak. Sokkal inkább az anyanyelvű oktatás minősége és eredményessége, az anyanyelv-pedagógia hatékonysága, a nyelvi kultúra egészének színvonala az, amely bizonyíthatná, hogy az anyanyelv nem szent célként, hanem szent eszközként fontos e közösségek életében. *Péntek János: Változó kor(unk), változó nyelv(ünk), Korunk 2009/2. (részlet).*